

Pere Verdaguer, un català banyat per la Il·lustració francesa

Pere Verdaguer Juanola (1929-2017), homenatjat el passat Sant Jordi en l'esmorzar literari de la Generalitat a Girona, va néixer a Banyoles però es va haver d'exiliar a Perpinyà. Amic de la lletra impresa, ensenyant, novel·lista, poeta, conferenciant, dialectòleg, estudiós de la llengua i la literatura catalanes i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, va ser un dels impulsors més importants del manteniment de la consciència catalana al Rosselló.

Text > PEP VILA, historiador de la cultura

En una ocasió, la historiadora Núria Sales, filla del novel·lista i activista cultural Joan Sales, l'autor d'*Incerta glòria*, va deixar escrit que no es podia fer recerca sobre la història ni conèixer a fons la personalitat de Catalunya d'esquena a tot el que havia ocorregut a Perpinyà. Seixanta o setanta quilòmetres separen Girona de les Alberes, de les comarques de la Catalunya del Nord, i un xic més de les terres germanes de la Cerdanya, però per a la majoria de gironins i de la resta de catalans aquesta és encara una realitat desconeguda, una entelèquia, si deixem de banda la freqüentació de passavolants a quatre supermercats i a les estacions d'esquí alguns caps de setmana d'hivern. Aquests territoris tenen una història compartida amb nosaltres, moltes vivències que no podem obviar ni hauríem d'oblidar.

Més enllà d'una frontera física, la cadena pirinenca, n'hi ha una altra de mental més estabornidora, en la qual molts encara estan instal·lats. És cert també que des de l'altra banda de la ratlla, a voltes, és difícil de trobar interlocutors amb voluntat de diàleg.

Fins al Tractat dels Pirineus (1659) Perpinyà fou la segona ciutat del país en importància. Les dues bandes de les Alberes mantenien contactes humans,

comercials, religiosos, universitaris i artístics de primera magnitud. El menoret gironí Francesc Eiximenis (Girona, 1330 - Perpinyà, 1409) fou bisbe provisional de la diòcesi d'Elna. En reivindicar la figura i l'obra gegantina de Pere Verdaguer (Banyoles, 9 d'abril de 1929 - Perpinyà, 1 de febrer de 2017), reivindicuem també el Rosselló i la Cerdanya

com una part d'uns Països Catalans esquarterats entre dos estats per la realitat política de cada moment, per unes interferències exògenes profundes.

Mestratge intel·lectual i moral

Pere Verdaguer Juanola havia nascut a Banyoles i va arribar a la Catalunya del Nord el 1939, com a refugiat, amb la re-

>> Pere Verdaguer, el juny del 2006. (Font: VIKIPÈDIA)

tirada. Va cursar els seus estudis a Perpinyà i, posteriorment, a Montpeller. Més d'algú ha comentat, potser amb un punt de raó, que si Verdaguer no hagués vingut al Rosselló des de Catalunya la seva implicació en la defensa del Rosselló català, en la construcció de la identitat col·lectiva rossellonesa, hauria estat diferent. L'endemà de l'acabament de la Guerra Civil, a partir del 23 de febrer de 1939, la consciència catalana al Rosselló es va enfortir amb els homes, les dones i els infants de la retirada, la presència al Rosselló i a la Cerdanya de milers de refugiats que parlaven català, d'una gernació d'homes i dones, exiliats, antifranquistes, alguns d'aquests intel·lectuals i artistes de primera categoria. Verdaguer en va tractar més d'un i en va rebre el mestratge intel·lectual i moral. És el cas de Pompeu Fabra, Alexandre Plana, Josep Pous i Pagès, Josep M. Corredor, Josep Queralt i Antoni Rovira i Virgili. Sempre l'he considerat un català banyat per la Il·lustració francesa.

En Pere era un home plàcid, cordialment obert, de mitjana estatura, la cara rodona i plena de vivor, el sotabarba contingut, l'esquena poc tibada. Tenia un nas romà, la pell fosca, uns cabells negres tirats en desordre. Et mirava amb uns ulls brillants, apassionats. Parlava amb un deix i una entonació inconfusibles, ja que arrossegava segons quines consonants. A voltes et responia amb una rialla continguda i sarcàstica. La seva veu tenia el color de les terres del Nord. A temporades portava una barba negrenca, filamentosa, unes camises de coloraines amb dissenys de fantasia.

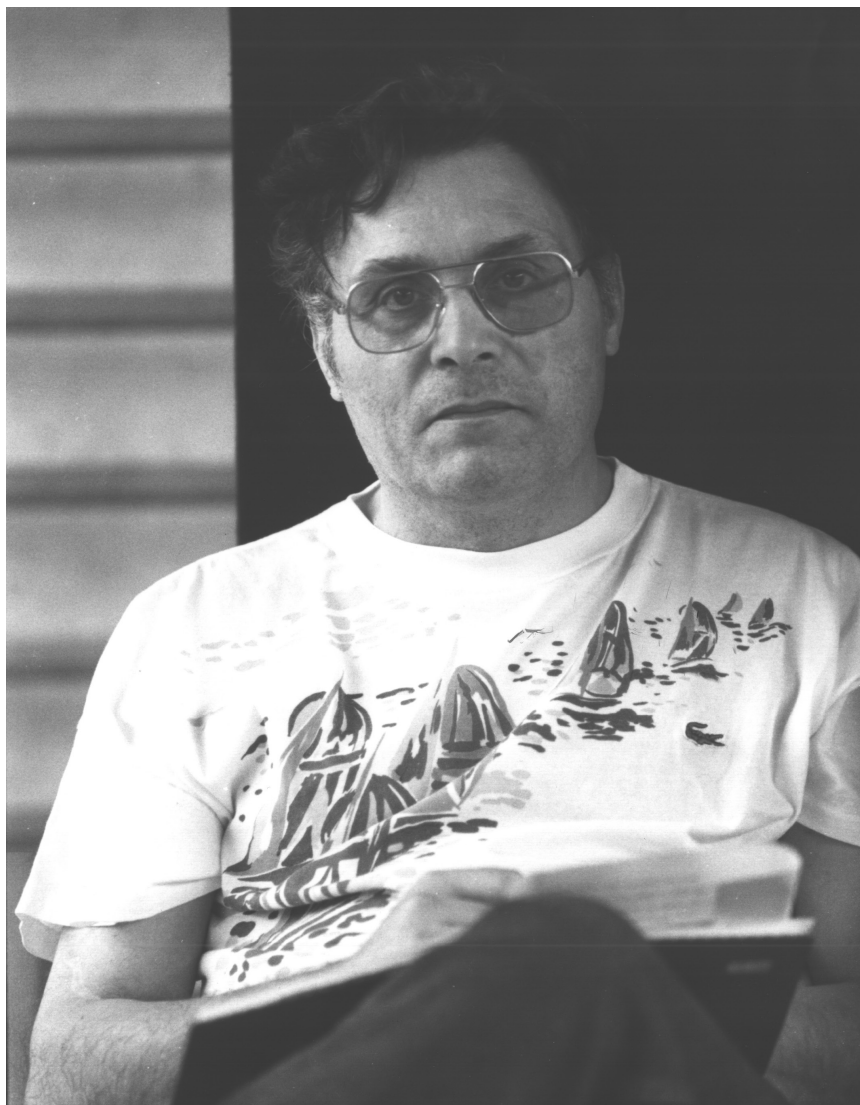
Una obra gegantina

Va ser professor de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Perpinyà fins que es va jubilar, el 1994. Fou també fundador i secretari general de la Universitat Catalana d'Estiu (1969) i del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (1960). El 1983 va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat i el 1992 va ser guardonat amb el Premi Carles Rahola d'assaig. També serà recordat com a activista, com a autor de treballs sobre dialectologia i literatura rossellonesa, com a teòric de la cultura de la llengua; va fer assaigs sobre la Catalunya del Nord i d'altres de generals sobre problemes de la cultura, de la vida social en general. Va escriure també novel·les de cièn-

>> D'esquerra a dreta, Jaume Cabré, Xesca Ensenyat i Pere Verdaguer durant el lliurament del Premi Prudenci Bertrana del 1992.

Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT AVUI (LLUÍS SERRAT).

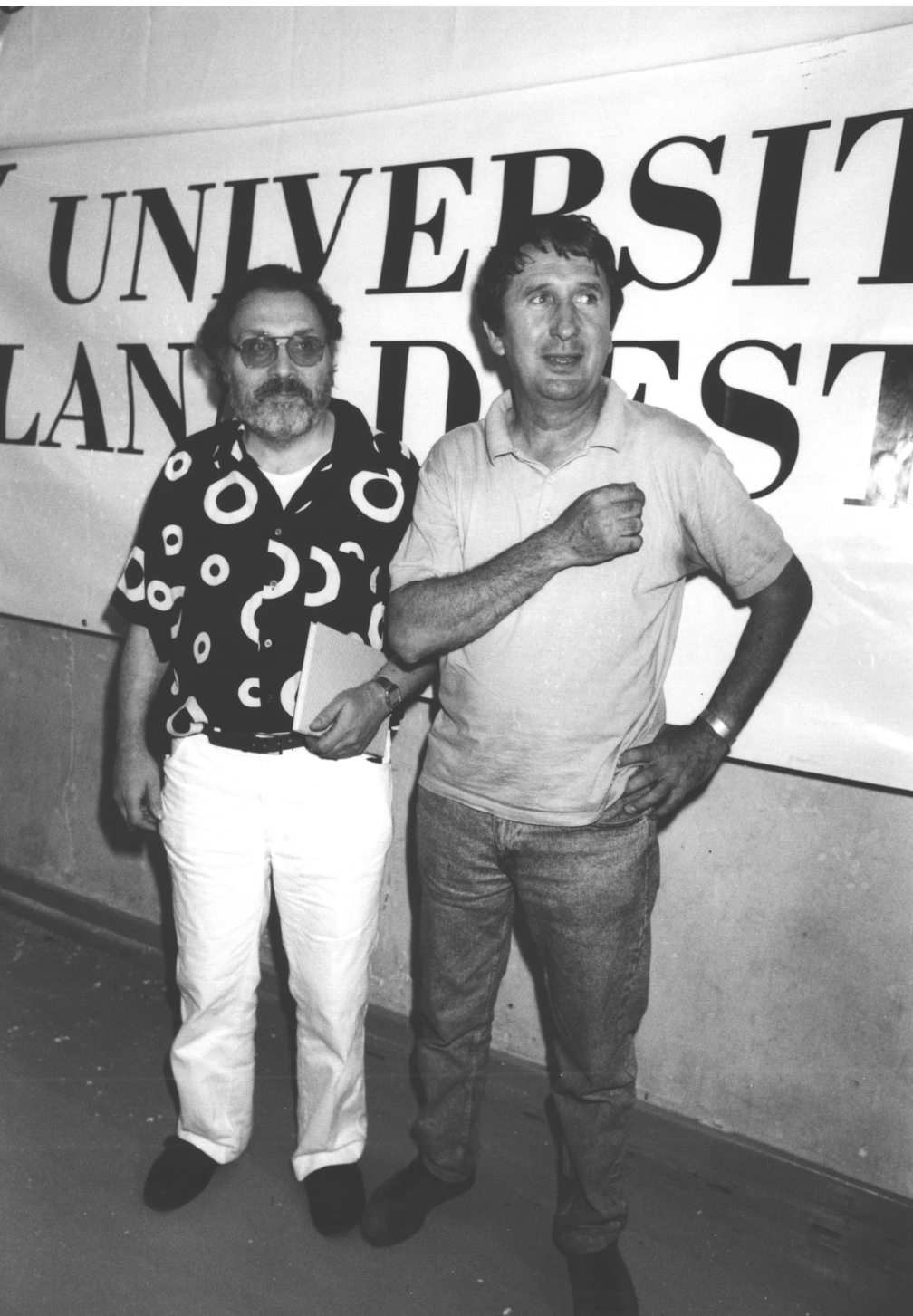

>> Verdaguer, el juliol del 1991. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT AVUI.)

cia-ficció, llibres de contes, de prosa poètica, en català i en francès, i de teatre. Del seu món novel·lístic i de creació, potser el que ha envellit més, no en parlaré perquè en soc un mal lector. És una branca de la seva producció que malauradament no conec de manera exhaustiva.

A Pere Verdaguer l'havia tractat a la Universitat Catalana d'Estiu, en alguns cicles de conferències que llavors es feien al local del CeDACC (Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana a Perpinyà), una mediateca especialitzada, avui defenestrada per motius polítics i convertida en una

>> Pere Verdaguer i Ramon Gual, a la Universitat Catalana d'Estiu del 1993.

Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT AVUI (MARTÍ ARTALEJO).

biblioteca de barri. En un parell d'ocasions el vaig convidar a presentar les seves obres a la Llibreria 22 de Girona. Això era l'any 1983. Durant un temps, llevat de les seves col·laboracions a *L'Indépendant* de Perpinyà, també va escriure una columna setmanal a *El Punt Catalunya Nord*, un setmanari impulsat des de Girona. Allí hi feia una columna sobre aspectes diversos del vocabulari rossellonès, hi tocava un

mot, un gir, una expressió, sempre amb un gran coneixement de causa. A voltes donava la impressió que llegies una petita conversa filològica a l'estil del mestre Fabra, com a teòric de la cultura i de la llengua que fou. Les seves exposicions teòriques sempre les amania amb exemples extrets dels autors rossellonesos, de la parla que sentia pels carrers, entre vinyataires. No deixa de ser una tragèdia que treballis en un espai geo-

Amb aparença de benedictí, va ser un home valent, actiu, polièdric, d'una gran resistència

gràfic i humà on poca gent parla i llegeix la seva pròpia llengua.

Figura clau

Pere Verdaguer, amb aparença de benedictí, fou un home valent, actiu, polièdric, d'una gran resistència, figura clau per al recobriment de la llengua i la cultura catalanes a la Catalunya del Nord. L'editor i filòleg Josep Maria de Casacuberta també el va ajudar molt; a la seva editorial Barcino hi tenia una col·lecció d'autors rossellonesos. Em plau recordar uns quants llibres seus, en català i en francès, que a mi i a molts altres ens van ajudar a entendre la realitat rossellonesa: *Poesia rossellonesa del segle xx* (1968), *Fabulistes rossellonesos* (1973), *El català al Rosselló* (1974), *Lectures escollides rosselloneses* (1979), un llibre escolar amb notes lexicals i gramaticals, *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès* (1982). En el seu afany d'acostar-se als rossellonesos d'expressió francesa tenim: *Cours de langue catalane* (1974) o *Histoire de la littérature catalane* (1981), un estudi sobre la *Poesia de Jordi Pere Cerdà* (1966), *De la cultura a la política: assaig sobre la crisi de les ideologies* (1995), el seu *Diccionari de renecs i paraulotes dels Països Catalans* (1999), *Diccionari del rossellonès* (2002). Fou autor d'innombrables pròlegs i presentacions de llibres, d'articles per a enciclopèdies i diccionaris. Era com un psicòleg del llenguatge, demanava escodrinyar a fons la llengua simple, directa, dipositària de la realitat. També patia perquè es consolidés la nova cançó rossellonesa a imatge i semblança de la nova cançó catalana. Arreu on se'l demanava hi feia parlaments, conferències, col·loquis.

Potser caldrà, però, estudiar un dia amb calma la persistència del seu mètode, l'anàlisi del cabal idiomàtic rossellonès, el seu concepte d'ideologia a l'hora de bastir la identitat cultural nacional rossellonesa enfront de l'abassegadora realitat nacional francesa. Tenia una obsessió per aconseguir que el

Amania les exposicions teòriques amb exemples de la parla del carrer extrets d'autors rossellonesos

català fos present a l'escola francesa. De sempre Verdaguer s'havia interessat per la vida de les llengües regionals a França. L'any 1945 una circular ministerial autoritzava tímidament l'ensenyament del provençal a la Provença. El 1951 la Llei Deixonne (1951) obria una esclletxa per a l'estudi de les llengües i els dialectes locals a les regions que en tenien. La modernitat en què estem instal·lats afavoreix la interferència, que en la conjuntura històrica francesa és encara molt més pertorbadora. Les altres llengües de l'hexàgon pateixen molt més els estigmes d'una subordinació. França, molt més uniformista, encara no ha signat la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries.

La repressió històrica aplicada contra el català al Rosselló s'ha fet a consciència, amb mitjans de tota mena. A tot això hi hem d'afegir una decreixença demogràfica greu. El rossellonès, molt més parlat que escrit, sense ensenyament ni mitjans públics de comunicació, mai no ha assolit un to normal. La política de l'Estat francès ha estat molt més demolidora que la practicada pels diversos governs espanyols. Els jacobins d'una i altra banda de la ratlla sempre han lluitat per l'eliminació de les altres llengües que els fan nosa. Pere Verdaguer, que practicava l'audàcia, amb les poques eines de què disposava, va buscar una esclletxa que s'obria a favor de les anomenades *langues régionales*, les minoritàries i minoritzades. Treballava amb un gran sentit de l'idioma perquè el rossellonès no fos un argot confús, un patuès. Una llengua sense una literatura i una cultura que la vehiculin té greus problemes de supervivència.

Força mental indomable

Fou un activista, un home amb profundes arrels, *antipirineus* si se'm permet l'expressió, amb un rendiment de cavall, com deien abans. Era un intel·lectual amb una força mental indomable, amb desig de fer-ho tot, d'ésser per tot i a tot arreu. En una ocasió Jordi Pere Cerdà el

va definir com una persona de qualitats, amb grans dots d'observació, d'anàlisi i d'especulació. Verdaguer va conèixer l'estima de tots els que des de diverses trinxeres han lluitat per la supervivència d'aquest país tan desgraciat.

Pels volts de 1973 Verdaguer demanava un agermanament entre les ciutats de Perpinyà i Girona. Havíem tingut una història comuna des de feia segles. A inicis de 1974, aquesta entesa encara no s'havia produït. Verdaguer, però, volia fer-lo explícit d'una vegada per totes. El llavors alcalde perpinyanès, Pau Alduy, creia que no era necessari. En canvi, l'activista opinava que s'havia de passar de la germanor tàcita a l'explícita per fer efectiva una col·laboració econòmica, turística, cultural i industrial entre les dues ciutats. Com veiem, portava el desplegament de l'activisme intel·lectual i cívic a tots els ordres de la vida. Sobre aquesta demanda ja han passat molts anys sense resultats tangibles. Així ens trobem!

En una ocasió, Verdaguer em va explicar una anècdota oral molt curiosa que ara reproduïxo a partir de la versió escrita que ell mateix després en va publicar. Desitjava compartir-la amb mi. Feia una enquesta lingüística a una noia rossellonesa que pensava que el català degenerat d'aquelles contrades ni tan sols era apte per als àmbits familiars i col·loquials més funcionals. Va costar Déu i ajuda arrencar-li quatre paraules en la llengua dels avis. Però la sorpresa va arribar quan es va sentir gravada al magnetòfon. Dubtava que aquella llengua tan minoritzada, la seva veu, que s'expressava en català, pogués ser gravada per un instrument electrònic modern. Va tenir la mateixa sensació d'incrèdilitat que s'observava entre alguns indis de l'Amazones quan per primera vegada es veien fotografiats o filmats per l'explorador o l'antropòleg de torn. La seva estranyesa era indicativa de l'estat de postració en què es trobava la nostra llengua i cultura. Fa uns anys el president del Govern espanyol Adolfo Suárez tampoc creia que el català fos apte per explicar física nuclear.

Verdaguer va deixar per escrit aquesta anècdota en el seu llibre *Defensa del Rosselló català* (Barcelona: Curial, 1974, p. 160): «Als primers temps del magnetòfon, quan fèiem enquestes lingüístiques, vam trobar una dona, jove encara i intel·ligent, que es va quedar

>> Verdaguer, el 1983. (Autoria: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. EL PUNT)

de pedra quan es va sentir parlar. Una certa sorpresa és normal, perquè habitualment no ens sentim parlar de la manera que els altres ens senten. Però la sorpresa d'aquella dona era d'un altre ordre: es feia creus que un instrument tan modern, tan perfeccionat, tan representatiu del progrés, pogués enregistrar també el català! Com si els sons de la llengua catalana fossin d'una natura física diferent de les llengües nobles. I com si els electrons, espantats per en Sagarra [Francesc de Sagarra], s'haguessin de parar en sec dins els fils quan s'adonen que hom els vol fer parlar patuès».

Estem molt agraïts a Verdaguer pel seu exemple i coratge, per la perseverança, la tenacitat, pel vitalisme desbordant. Com tantes altres, la seva obra fou la d'un solitari audaç que va lluitar per fer més visible encara l'especificitat del Nord. Va donar la seva vida als mots i al país. Va intervenir a peu de carrer i va ser un servent més, un defensor de la causa comuna. Segur que li agradaria que acabéssim aquest article cridant: Visca el Rosselló!